

Ο ALFRED WEBER
ΚΑΙ Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Κ. ΚΑΡΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

Ἐπισημειωθεὶς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν

Εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου γεννᾶται πολλῶς τὸ ἐρώ-
τημα: δὲν ὑπῆρξαν ἐποχαὶ γνωρίσασαι σχέσιν ζωῆς καὶ ποιήσεως στενωτέ-
ραν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν γνωρίζει ἡ ἐποχὴ μας; Ὅσοι εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐμ-
βαθύνουν εἰς τὴν ἱστορίαν (ἢ ὁποία δὲν παρέρχεται δι' ὄσους αἰσθάνονται
τὴν δύναμιν νὰ τὴν ζωογονήσουν ἐκ νέου) ἀπαντοῦν καταφατικῶς εἰς τὸ ἐρώ-
τημα τοῦτο. Ἡ καταφατικὴ ὁμῶς ἀπάντησις γεννᾷ νέον ἐρώτημα: Τίς εἶναι
ὁ ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἀποξένωσιν τῆς σημερινῆς ζωῆς μας ἀπὸ τῆς ποιήσεως,
ὁ ποιητὴς ἢ ἡ ἐποχὴ;

Οἱ περισσότεροι θὰ ἀπαντήσουν, ἐπιρρίπτοντες τὴν εὐθύνην εἰς τὸν
ποιητὴν. Καὶ θὰ εἰπουν συγκεκριμένως: ὁ ποιητὴς ἔπαυσε νὰ ὁμιλῇ τὴν
γλῶσσάν μας, ὁ ποιητὴς μᾶς ἔγινε ξένος. Εἶναι ὁμῶς ἡ ἀπάντησις αὐτὴ ὀρ-
θῆ: Ἀσφαλῶς ὄχι! Δὲν εἶνε ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ὀφείλει νὰ ὁμιλῇ
τὴν γλῶσσαν τῶν ἄλλων. Οἱ ἄλλοι θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ὁμιλοῦν
τὴν γλῶσσαν τοῦ ποιητοῦ. Ὁ ποιητὴς οὐδέποτε σφάλλει. Τὰ σφάλματα εἶ-
νε ἀνθρώπινα, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς εἶναι θεῖος. Ἐὰν ἐπαύσαμεν συνεννοούμενοι
μετὰ τοῦ ποιητοῦ, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἐπαύσαμεν ἐπικοινωνοῦντες με-
τὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἀπολύτου. Ζῶντες εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ πρόοδος τῆς τε-
χνικῆς καὶ τῆς πρακτικῆς ζωῆς ἐσχετικοποίησε τὰ πάντα, δὲν εἶναι δυνατόν
πλέον νὰ ἐκτιμήσωμεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπόλυτον καὶ ἴσταται ὑπεράνω
τοῦ κριτηρίου τῆς ἐξελίξεως. Ἡ ἰδέα τῆς προόδου κατέστρε-
ψε τὴν πίστιν μας ἐπὶ τὸ ἀμετάβλητον, τὴν πί-
στιν μας ἐπὶ τὸ σταθερὸν καὶ αἰώνιον! Προσεκολλη-
θημεν ὑπὲρ τὸ δέον εἰς τὴν μίαν ἐκ τῶν δύο πλευρῶν τῆς ζωῆς μας, εἰς τὸν
μηχανικόν, πρακτικόν καὶ ἐξωτερικόν πολιτισμόν, ὁ ὁποῖος πράγματι μετροῦ-
ται μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κριτηρίου τῆς προόδου, καὶ ἐλησμονήσαμεν, ὅτι ἡ
ζωὴ δὲν εἶναι μόνον πρόοδος, ἀλλ' ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλο εἶδος πολιτισμοῦ, ὁ
ἔσωτερικὸς καὶ πνευματικοψυχικὸς πολιτισμὸς, τοῦ ὁποῖου ἐκάστη ἐκφανοῖς
καὶ φάσις ἐκπροσωπεῖ τὴν ἀπόλυτον τελειότητα καὶ δὲν ὑπόκειται κατ' ἀκο-
λουθίαν εἰς ἐξέλιξιν καὶ πρόοδον. Διὰ νὰ νοηθῇ τοῦτο πλήρως πρέπει νὰ
συνδυασθῇ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Alfred Weber (1).

(1) Πρὸς. Alfred Weber, Prinzipielles zur Kultursoziologie, Archiv für Soz. Wissenschaft, Bd. 47, καὶ τοῦ αὐτοῦ, Ideen zur Staats—und Kultursoziologie, Karlsruhe 1927.

Ὁ *Alfred Weber* ὁριζήθη εἰς τὴν κοινωνιολογικὴν του ἔρευναν ἐκ τῆς θεμελιώδους διακρίσεως μεταξὺ πνευματικοῦ ἢ ἐσωτερικοῦ πολιτισμοῦ, μεταξὺ τῆς *Kultur* (ὅπως λέγουν οἱ Γερμανοὶ) καὶ τοῦ μηχανικοῦ, πρακτικοῦ, ἐξωτερικοῦ καὶ ὕλικου πολιτισμοῦ, τῆς *Zivilisation* (!). Ἡ διάκρισις αὕτη, προῖον τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος, τοῦ ὁποίου ἡ τραγικότης συνίστατο πάντοτε εἰς τὴν ὑπὲρ τὸ δέον συνειδητὴν ἀντιμετώπισιν τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ πολιτισμοῦ, ἀνεπτύχθη καὶ πρὸ τοῦ *Alfred Weber* καὶ παραλλήλως πρὸς αὐτὸν ὑπὸ πολλῶν ἄλλων Γερμανῶν διανοουμένων, εἶπεν ὅμως τὴν πληρεστέραν καὶ ἀποτελεσματικωτέραν διατύπωσιν τῆς εἰς τὸ κοινωνιολογικὸν σύστημα τούτου. Κατὰ τὸν *Alfred Weber*, ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος ὀφείλει τὴν ὑπαρξίν της εἰς τρεῖς παράγοντας: εἰς τὴν κοινωνικὴν ἐξέλιξιν, εἰς τὴν προόδον τοῦ ἐξωτερικοῦ ἢ ὕλικου πολιτισμοῦ καὶ εἰς τὴν κίνησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ὑπ' αὐτοῦ ὀνομασθεῖσα κοινωνικὴ ἐξέλιξις («κοινωνικὴ» ἐν τῇ στενωτάτῃ τῆς λέξεως ἐννοίᾳ) δὲν ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐν τῷ προκειμένῳ. Δι' αὐτῆς προσλαμβάνουν ἀπλῶς αἱ φυσικαὶ τάσεις καὶ ὄρμαί τοῦ ἀνθρώπου τὰς γενικὰς ἐκείνας μορφάς, δι' ὧν καθίσταται δυνατὴ ἡ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων συμβίωσις: Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἐκείνη, ἐξ ἧς προκύπτουν τὰ θεμελιώδη προβλήματα τῆς κοινωνιολογίας τοῦ *Alfred Weber*. Ὁ ἐξωτερικὸς πολιτισμὸς βασιζέται ἐπὶ τοῦ πνεύματος ἐν τῇ τεχνικῇ καὶ λογικῇ αὐτοῦ ἐκδηλώσει. Ὁ ἐσωτερικὸς πολιτισμὸς βασιζέται ἐπὶ τῆς προσπαθείας τοῦ πνεύματος, ὅπως ὑπερπηδήσῃ τὰ ὅρια τῆς λογικῆς καὶ ἀναγκῆς εἰς τὴν μυστικὴν καὶ μεταφυσικὴν σφαῖραν τοῦ ἀπολύτου. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν πολιτισμὸν, ὅστις μετράται—καὶ δὴ ὀρθῶς—ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κριτηρίου τῆς προόδου καὶ συνίσταται εἰς τὴν ἐξέλιξιν πρὸς τὸ διαρκῶς τελειότερον, ὁ ἐσωτερικὸς πολιτισμὸς δὲν γνωρίζει βαθμίδας ἐξελίξεως καὶ προόδου, διότι *πᾶσα γνησίᾳ ἐκδηλώσις τοῦ ἀποτελεῖ ἀφ' ἐαυτῆς ἀπόλυτον τελειότητα*. Οὗτος, ἐκφράζων τὸ «ψυχικῶς ἀπόλυτον», δὲν ὑπόκειται εἰς πρόοδον.

(1) Διακρίνοντας τὸν ἐσωτερικὸν ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ πολιτισμοῦ δὲν μένομεν πιστοὶ εἰς τὴν ὀρολογίαν τοῦ *A. Weber*. Οὗτος βοηθοῦμενος ὑπὸ τῆς γερμανικῆς γλώσσης, ἡ ὁποία διακρίνει τὴν *Kultur* ἀπὸ τῆς *Zivilisation*, δὲν εὐφραίνεται πρὸς τῆς δυσκολίας εἰς ἣν εὐφρακόμεθα ἡμεῖς. Ὑπό τινων (ὄπω π. χ. ὑπὸ τοῦ Γ. Χαριτάκη, πραγματευθέντος περὶ τῆς κοινωνιολογικῆς θεωρίας τοῦ *A. Weber* [βλ. Ἀρχεῖον Οἴκου καὶ Κοιν. Ἐπιστημῶν τόμος Α, 1921]) μεταφράζεται ἡ *Kultur* διὰ τῆς λέξεως «καλλιέργεια». Ἐπειδὴ ὅμως δὲν θεωροῦμε τὸν ὅρον τούτον ὡς τελειῶς ἐπιτυχῆ, θὰ διατηρήσωμεν τὸν ὅρον «πολιτισμὸς» πρὸς ἀπόδοσιν ἀμφοτέρων τῶν ὑπὸ τοῦ *A. Weber* χρησιμοποιουμένων ἐννοιῶν, ἀρκοῦμενοι εἰς τὸ νὰ χαρακτηρίζωμεν τὴν *Kultur* ὡς ἐσωτερικόν, τὴν δὲ *Zivilisation* ὡς ἐξωτερικὸν πολιτισμὸν. Εἰς τὴν διάκρισιν ταύτην προβαίνομεν ἐν πλήρει γνώσει, ὅτι ὁ *A. Weber* ὑποδιαίρει τὴν *Zivilisation* εἰς ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν (op. cit. σ. 37), ἀποβλέπων εἰς τὴν διατύπωσιν ἐπουσιῶδους ἐν τῷ προκειμένῳ ἀντιθέσεως. Τονίζομεν τούτο πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεων.

Ἐν ᾧ ὁ ἐξωτερικὸς πολιτισμὸς κινεῖται ὑπὸ τῆς σκοπιμότητος καὶ ὁδηγεῖ πρὸς τὸ διαρκῶς πρακτικώτερον καὶ ὠφελιμώτερον, ὁ ἐσωτερικὸς πολιτισμὸς ἀγνοεῖ τὴν σκοπιμότητα καὶ ἐκδηλοῦται πολλάκις κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἐπιταγὰς τῆς. Οὗτος ὄχι μόνον δὲν συντηρεῖ, ἀλλὰ θυσιάζει τὸν ἄνθρωπον καὶ θυσιάζει τοῦτον εἰς τὸν βωμὸν τοῦ ἀσκόπου καὶ περιττοῦ, τὸ ὁποῖον ὅμως — ἂν καὶ «ἀσκόπον» καὶ «περιττόν», ἂν καὶ ἀντίθετον πολλάκις πρὸς τοὺς ἀμέσους σκοποὺς τῆς ζωῆς — ἀἰσθανόμεθα ὡς τὸ ἕψιστον νόημα αὐτῆς ταύτης τῆς ζωῆς. Αἱ μορφαὶ καὶ δὴ αἱ μόναι μορφαί, δι' ὧν ἐκδηλοῦνται ἀντικειμενικῶς ὁ ἐσωτερικὸς πολιτισμὸς, εἶναι τὸ καλλιτέχνημα καὶ ἡ ἰδέα. Οἱ μόνου δημιουργικοὶ φορεῖς τούτου εἶνε ὁ καλλιτέχνης καὶ ὁ πορφύτης. Δι' αὐτῶν ἐπιτυγχάνεται ἡ σύνθεσις μεταξὺ προσωπικότητος καὶ σύμπαντος.

Ταῦτα διδάσκει ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς ὁ Alfred Weber. Ἡ διδασκαλία του αὕτη ἀποκαλύπτει τὸ θεμελιῶδες σφάλμα πάντων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι, θαμβωθέντες ὑπὸ τῆς πράγματι καταπληκτικῆς προόδου, ἦν ἐσημείωσεν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος ἰδίᾳ αἰῶνος ἢ κατάκτησις τῆς φύσεως ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἐθεώρησαν τὴν ἱστορίαν ὡς μὴ διεπομένην ὑπὸ ἀρχῆς ἄλλης πλὴν τῆς ἀρχῆς τῆς προόδου. Οὗτοι, διαιρέσαντες αἰθαιρέτως τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος εἰς ὠρισμένα στάδια ἐξελίξεως καὶ θεωρήσαντες ἕκαστον τῶν σταδίων τούτων ὡς ἀνώτερον τοῦ προηγουμένου, ἔλαβον ὑπ' ὄψιν των μόνον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πράγματι ἐξελίσσεται καὶ προοδεύει, δηλαδὴ ὅ,τι εἶναι σχετικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, παριδόντες ὅ,τι ἐμφανίζεται ἐν αὐτῇ ὡς ἀπόλυτον καὶ ὡς μὴ ὑποκείμενον εἰς πρόοδον καὶ ἐξέλιξιν. Καὶ ἀποκαλύπτεται διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Alfred Weber ἡ μονομέρεια καὶ ἐσφαλμένη βᾶσις τῶν συστημάτων ὄχι μόνον τῶν Saint-Simon, Auguste Comte καὶ Herbert Spencer, ἀλλ' αὐτῶν τούτων τῶν ἰδεαλιστῶν Fichte καὶ Hegel. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Comte εἰδικῶς, τὴν ἐσφαλμένην βᾶσιν, ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ περὶ τῶν τριῶν σταδίων θεωρία του, ἀπεκάλυψεν ἐπιτυχῶς καὶ ὁ Max Scheler (1). Ὁρμηθεὶς οὗτος ἐξ ἀρχῶν συγγενῶν πρὸς ἐκείνας, αἵτινες διέπουν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Alfred Weber, παρετήρησεν ὀρθῶς, ὅτι ὁ Comte, διαιρέσας τὴν ἱστορίαν εἰς τρία στάδια (εἰς τὸ θεολογικόν, τὸ μεταφυσικὸν καὶ τὸ θετικόν) καὶ θεωρήσας τὴν διαβάθμισιν αὐτὴν ὡς ἀποτελοῦσαν πρόοδον καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἐκδηλώσεις, παρείδε τὸ γεγονός, ὅτι θρησκευτικὸν συναίσθημα, μεταφυσικὴ καὶ θετικὴ ἐπιστήμη διαγράφουν πορείαν, ἡ ὁποία δὲν εἶνε δυνατόν νὰ κριθῇ ἐπὶ τῇ βᾶσει τοῦ αὐτοῦ μέτρου, τοῦ κριτηρίου τῆς προόδου. Οἱ μεταφυσικοὶ προσανατολισμοὶ τοῦ ἀνθρώπου, τὰ συστήματα τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ἀβυγοῦστινοῦ καὶ τοῦ Καρτεσινοῦ, τοῦ Leibnitz καὶ τοῦ

(1) Πρὸβλ. σχετικῶς: Π: Κανελλοπούλου. Ἱστορία καὶ κριτικὴ τῶν κοινωνιολογικῶν θεωριῶν τόμος Α', τεῦχος α', σ. 94 κ. ἑ.

K a n t δὲν ἀπρηχαιώθησαν, ὡς ἡ χημεία τοῦ L a n o i s i e r, ἡ μηχανική τοῦ N e u t o n ο s καὶ ἐν γένει ἡ θετική ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ὑπόκειται εἰς πρόοδον καὶ ἐξέλιξιν. Τὸ αὐτὸ θὰ ἠδύνατο νὰ ἰσχυρισθῆ ὁ M a x S c h e l e r καὶ ἐν σχέσει (ἢ μᾶλλον: κ υ ρ ί ω s ἐν σχέσει) πρὸς τὴν ποίησιν καὶ ἐν γένει τὴν τέχνην. Οἱ παρατηροῦντες τὴν ἱστορίαν, βασιζόμενοι μόνον ἐπὶ τῆς ἰδέας τῆς προόδου, λησμονοῦν, ὅτι ὑπάρχουν ἐκδηλώσεις τῆς ἱστορίας, οἵτινες δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κριθοῦν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰδέας ταύτης. Ὁ λόκληρος ὁ ἐσωτερικὸς πολιτισμὸς—καὶ τοῦτο ἐνόησε βαθύτατα ὁ A l f r e d W e b e r—δὲν ἐξελίσσεται, δὲν προοδεύει. Τὰ ποιήματα καὶ καλλιτεχνήματα τῆς σήμερον δὲν εἶνε ἀνώτερα τῶν ποιημάτων καὶ καλλιτεχνημάτων τῆς χθές. Ὁ θέλων νὰ νοήσῃ τὴν ἱστορίαν πράγματι, πρέπει νὰ εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἴδῃ καὶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὑπεράνω τοῦ μεταβλητοῦ καὶ ἐξελισσομένου συμβολίζει τὸ ἀπόλυτον καὶ σταθερόν. Δι' αὐτοῦ καὶ μόνον δι' αὐτοῦ ἀποκαλύπτεται ὁ Θεὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῆ μεταβαλλόμενος καὶ προοδεύων! Ὅπου καὶ ὁσάκις ἀποκαλύπτεται—καὶ ἀποκαλύπτεται εἰς τὸ καλλιτέχνημα καὶ εἰς τὴν ἰδέαν—ἐκφράζει τὴν τελειότητα τοῦ ἀπολύτου!

Τὸ ὅτι ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη ἐνεφανίσθη ἐγκαινιάζουσα τὴν δρᾶσιν τῆς μετὰ τὴν ἰδέαν τῆς ἐξελίξεως καὶ συνέδεσε τὰ πρῶτα σταθερά της βήματα μετὰ τὰ ὀνόματα τῶν S a i n t—S i m o n καὶ C o m t e ἐν Γαλλίᾳ, τοῦ S p e n c e r ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ τοῦ H e g e l ἐν Γερμανίᾳ, τοῦτο χαρακτηρίζει καθαρῶτα τὴν στροφὴν τῆς ἐποχῆς μας πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὀνομάζει ὁ A l f r e d W e b e r «Zivilisation», δηλαδή πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν καὶ τεχνικὸν πολιτισμόν. Ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη ἐγεννήθη μετὰ τὴν πρόθεσιν νὰ ἀγνοήσῃ πᾶν ὅ,τι δὲν εἶναι ἀπόλυτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, πᾶν ὅ,τι ὑπόκειται εἰς ἐξέλιξιν. Ἡ ἱστορία σημαίνει μόνον πρόοδον καὶ ἡ πρόοδος δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰ μὴ ἡ κατεύθυνσις πρὸς τὴν διαρκῶς μεγαλειέτραν κατάκτησιν τοῦ κόσμου ὑπὸ τῆς λογικῆς. Τὸ ὅτι πέραν τῆς λογικῆς ὑπάρχει σφαῖρα δημιουργίας τοῦ πνεύματος καὶ δὴ ἡ μόνη σφαῖρα ἀληθοῦς δημιουργίας, τὸ ὅτι πέραν τῆς λογικῆς ὑπάρχει ἡ ποίησις, ἡ ὁποία δὲν γνωρίζει πρόοδον καὶ τελειοποίησιν, διότι ἐκάστη ἀληθῆς ἐκδήλωσις τῆς ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἀπόλυτον τελειότητα, πάντα ταῦτα ἠγνοήθησαν ὑπὸ τῶν πρώτων φορέων τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης. Ἐὰν μάλιστα οἱ προμνημονευθέντες διανοοῦμενοι, μεθυσθέντες ὑπὸ τῆς ἰδέας τῆς προόδου, ἤς τὴν σύλληψιν καὶ κυρίως τὴν διαμόρφωσιν ἐθεώρησαν ὡς τὸ μέγα κατόρθωμα τῆς γενεᾶς των, παρέλειψαν νὰ δικαιολογήσουν ἐπαρκῶς τὴν θέσιν των ἀπέναντι τοῦ προβλήματος τῆς ἱστορίας, παρέλειψαν δηλαδή νὰ μᾶς εἶπουν, πῶς προοδεύει ἡ ποίησις, πῶς προοδεύει ἡ ἰδέα, ἄλλοι νεώτεροι ἐρευνηταὶ προσεπάθησαν νὰ συμπληρώσουν καὶ τὸ κενὸν τοῦτο εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν παλαιότερων. Τὴν τελευταίαν λέξιν εἰς τὴν προσπάθειαν ταύτην εἶπεν εἰς ἕκ τῶν νεωτέρων κοινωνιολόγων, ὁ K a r l M a n n h e i m.

«Δέν είναι ή συνείδησις του ανθρώπου, ή όρίζουσα την ύπαρξιν αυτού ή ύπαρξις του όρίζει την συνείδησίν του». Η περίφημος αυτή φράσις του Karl Marx έχρησίμευσεν ώς ή κυριώτερα βάσις δια την μονομερῆ έρμηνείαν του φαινομένου τῆς ιστορίας. Δέν θά εξετάσωμεν ένταῦθα την σημασίαν, την όποιαν έχει έν τῷ φιλοσοφικῷ συστήματι του Marx ή φράσις αυτή. "Ο,τι ενδιαφέρει ήμᾶς είναι ή νεωτάτη αυτής έκμετάλλευσις, ή όποία έγένετο κυρίως υπό του Lukács (ούτος φέρεται ώς ό άναγεννήσας σήμεραν επί πράγματι φιλοσοφικῶν βάσεων τόν «διαλεκτικόν ύλισμόν») και ή όποία, άπαλλαγείσα τῆς στενωῶς μαρξιστικῆς χοιρίας τῆς, ώδήγησαν εις την διδασκαλίαν του Mannheim. (1)

Όρμώμενος ό Mannheim έκ τῆς άνωτέρω φράσεως του Marx και στρέφων ταύτην και κατ' αυτού άκόμη του Μαρξισμού διδάσκει, ότι ό άνθρωπος δέν διέπεται υπό συνειδήσεως όρθῆς ει μή μόνον, έφ' όσον αυτή άπεικονίζει πιστῶς τὰς κοινωνικάς συνθήκας, υπό τὰς όποίας ζῆ οὔτος. Η συνείδησις δέν είναι δυνατόν νά άποτελῆ τόν φορέα άπολύτου αξίας. Όπως και αἱ κοινωνικά συνθήκαι, οὔτω και αἱ συνειδήσεις τῶν ανθρώπων κέκτηνται ισχὸν μόνον σχετικὴν και περιορισμένην. Πᾶσα συνείδησις μή ανταποκρινομένη πρὸς τὰς κοινωνικάς συνθήκας, έντός τῶν όποιῶν άναπτύσσεται, είναι συνείδησις ψευδῆς. Η ψευδῆς συνείδησις έμφανίζεται ἢ ώς «ιδεολογική» ἢ ώς «ούτοπική». Ίδεολογική είναι ή συνείδησις, όταν ύστερῆ εις επικαιρότητα, όταν δέν προσανατολίζεται εις την νέαν πραγματικότητα, έντός τῆς όποίας κινεῖται, και μένει προσκεκολλημένη εις ιστορικῶς υπερνικηθείσας βαθμίδας εξέλιξεως. Η ιδεολογία άποτελεῖ πάντοτε ψεῦδος. Οὔτοπική και κατ' ακολουθίαν ώσαύτως ψευδῆς εἶνε ή συνείδησις, όταν υπερπηδᾷ τὰ όρια τῆς Ισχυούσης πραγματικότητας και ζῆ υπό την άμφίβολον πάντοτε προϋπόθεσιν του πραγματοποιήσιμου.

Η θεωρία αυτή του Mannheim άποτελεῖ, ώς έλέχθη και άνωτέρω, την τελευταίαν λέξιν εις την τάσιν τῆς έποχῆς μας, όπως άγνοήση πᾶν ότι είναι άπόλυτον έν τῇ ιστορίᾳ και δέν υπόκειται εις εξέλιξιν.

Ο Mannheim μάλιστα δέν άρκεῖται εις τὸ νά άγνοῆ ἄπλως ότι ή έποχή μας δέν βλέπει, αλλά προσπαθεῖ νά άποδείξη, ότι τὸ έμφανιζόμενον ώς άπόλυτον και μή παρασυρόμενον υπό τῆς εξέλιξεως είναι προῖόν ψευδοῦς συνειδήσεως, άποτελεῖ ψεῦδος. Πρὸς θεμελίωσιν όμως του τοιούτου Ισχυρισμοῦ άρκεῖται ό Mannheim εις τὸ νά επικαλεῖται εκείνο τὸ φαινόμενον τῆς πνευματικῆς ζωῆς, εις την έρευναν του όποίου ή θεωρία του άποδεικνύεται πράγματι έν πολλοῖς ώς δυναμένη νά οδηγῆσιν εις όρθά συμπεράσματα. Τὸ περι οὐ ό λόγος φαινόμενον είναι ή πολιτική. Τὸ ότι ή πολιτική πεποιθήσις και ιδέα, τὸ ότι ή πολιτική συνείδησις έν γένει υπόκειται εις εξέλιξιν και δέον νά έκτιμᾶται άναλόγως τῆς σχέσεώς τῆς

(1) Πρὸβλ. Karl Mannheim, *Ideologie und Utopie*, Bonn 1929.

πρὸς τὰς ἐκείναις ἰσχυροῦσαι κοινωνικὰς συνθήκας, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἀναπτύσσεται, εἶναι γεγονός, τὸ ὁποῖον δὲν προτιθέμεθα νὰ ἀμφισβητήσωμεν. Ἡ πολιτικὴ ἀνίηκει, ἐὰν ὄχι εἰς ὅλας αὐτῆς τὰς ἐκφάνσεις, πάντως εἰς τὴν οὐσίαν αὐτῆς, εἰς τὴν σφαιρὰν τοῦ πολιτισμοῦ ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ὀνομάζομεν ἔξωτερικὸν καὶ τὸν ὁποῖον διεκρίναμεν, βασιθεύοντες ἐπὶ τοῦ **Alfred Weber**, θεμελιωδῶς ἀπὸ τοῦ ἔσωτερικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ πολιτικὴ συγκρότησις τῆς κοινωνίας γνωρίζει, ὡς ἀκριβῶς καὶ ἡ οικονομικὴ αὐτῆς συγκρότησις, βαθμίδας ἐξελίξεως. "Οπου εἰς τὴν πραγματικότητα ὑπάρχει ἐξέλιξις, ἐκεῖ εἶναι δυνατὸν κάλλιστα εἰς τὴν συνείδησιν νὰ ὑπάρχη καθυστέρησις. "Οπου τὸν λόγον ἔχει ἡ λογικὴ ἐκεῖ ὑπάρχει βεβαίως καὶ ἡ πιθανότης τοῦ ψεύδους. Ἐχει ὅμως παντοῦ τὸν λόγον ἡ λογικὴ; Ὑπάρχει παντοῦ ἐξέλιξις καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ πιθανότης τῆς καθυστερήσεως; Χαρακτηριστικὸν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι βλέπουν τὰ πάντα ὑπὸ τὸ πρῶσμα τῆς ἐξελίξεως καὶ σχετικότητος, εἶναι τοῦτο : ὅτι εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς θεωρίας των βλέπουν μόνον, ὅ,τι συμφωνεῖ πρὸς αὐτήν. Τὸ σφάλμα αὐτὸ χαρακτηρίζει καὶ τὸν **Manheim**. Καὶ αὐτὸς ἀκόμη δὲν θέλει εἰ μὴ μόνον τὰ ἐρωτήματα, εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι κατ' ἀρχὴν δυνατόν νὰ δοθῇ ἀπάντησις ἐπικυροῦσα τὴν θεωρίαν του. Ἰσκημένος εἰς τὴν διαλεκτικὴν καὶ γνωρίζων τὰ προβλήματα, ἀποφεύγει βεβαίως ὁ **Manheim** τὰ μηχανικὰ σχήματα ἐξελίξεως καὶ τὴν καταπληκτικὴν μονομέρειαν, εἰς ἣν ὀδηγοῦν σχήματα, ὡς τὸ τοῦ **Herbert Spencer**. Εἶναι ὅμως τὸ ὑλικόν, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου δοκιμάζει καὶ ὁ **Manheim** τὴν ἰσχὴν καὶ ἀντοχὴν τῆς θεωρίας του, πλήρης; Ἀσφαλῶς ὄχι! Τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τοῦ καλλιτεχνήματος πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἔξωτερικοῦ καὶ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, δὲν τίθεται κἀν ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ ποιητὴς δὲν ἔχει θέσιν εἰς τὸ σύστημά του. Πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῇ σοβαρῶς, ὅτι καὶ τὸ καλλιτέχνημα εἶναι εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις προῖον ψευδοῦς συνειδήσεως; Πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῇ, ὅτι ὁ θαυμαζῶν τὸν **Μιχαήλ Ἄγγελον** ἢ τὸν **Bach** διέπεται ὑπὸ ψευδοῦς συνειδήσεως καὶ δὲν παρακολουθεῖ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐποχῆς του; Ἐὰν ἤθελε νὰ ὑποστηρίξῃ τοῦτο ὁ **Manheim**—καὶ μόνον ἐὰν ὑπεστήριζε τοῦτο, θὰ ἦτο συνεπὴς πρὸς ἑαυτὸν—θὰ ἔπρεπε νὰ χαρακτηρίσῃ ἑαυτὸν ὡς μαθητὴν τοῦ **Martini**. Οὔτε ἐπὶ τοῦ καλλιτεχνήματος, οὔτε ἐπὶ τῆς ιδέας—δηλαδὴ τῆς ἐτέρας ἐκ τῶν δύο μορφῶν, ὑφ' ἧς ἀποκαλύπτεται, κατὰ τὸν **Alfred Weber**, ἀντικειμενικῶς ὁ ἔσωτερικὸς πολιτισμὸς—ἐφήρμοσεν ὁ **Manheim** τὴν θεωρίαν του. "Ο,τι ἐμφανίζει οὗτος ὡς ἰδέαν δὲν εἶνε ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐννοεῖ ὁ **Alfred Weber**. Ἡ ἰδέα τοῦ **Manheim** εἶναι ἡ πολιτικὴ ὀξίωσις, ἡ λογικὴ ἀπαίτησις, τὸ προῖον ὑπολογισμοῦ. "Ο,τι εἶναι προῖον ὑπολογισμοῦ δέον βεβαίως—διὰ νὰ θεωρηθῇ ὁ ὑπολογισμὸς ὀρθός;—νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς συνθήκας, ὑπὸ τὰς ὁποίας γεννᾶ-

ται. Ἡ ἰδέα ὡς λογικὴ ἀπαίτησις ὀφείλεται πρῶτα γματιεῖς «ψευδῆ» συνειδήσιν, δηλαδή (ἀπλοῦστερα!) εἰς κακῆν τῶν πραγμάτων ἐκτίμησιν, ὅταν ὑστερῇ εἰς ἐπικαιρότητα καὶ βασιζέται ἐπιπροϋποθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἔπαυσαν νὰ ἰσχύουν, Ὁ Alfred Weber ὁμῶς, ὁμιλῶν περὶ τῆς ἰδέας ὡς μίας ἐκ τῶν δύο μορφῶν, δι' ὧν ἀντικειμενοποιεῖται ὁ ἔσωτερικὸς πολιτισμὸς, ἢ Kulturt δὲν ἐννοεῖ τὴν ἰδέαν ὡς ἀπαίτησιν τῆς λογικῆς, ὡς σκοπὸν καὶ προῖόν σκέψεως. Ὁ Alfred Weber ἐννοεῖ τὴν ἰδέαν, τῆς ὁποίας φορεὺς εἶναι ὁ προφήτης, τὴν ἰδέαν, ἣτις δὲν πηγάζει ἀπλῶς ἀπὸ τὸ αἰσθημα, ἀλλὰ καὶ διαμορφοῦται ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος, τὴν ἰδέαν, ἢ ὁποία εἶνε προῖόν μουστικῆς δημιουργίας καὶ ὄχι λογικοῦ ὑπολογισμοῦ.

Βλέπομεν λοιπὸν—καὶ τοῦτο ἔχει σοβαρωτάτην σημασίαν, διότι δι' αὐτοῦ ὁρίζεται κυρίως ἡ θέσις τοῦ Alfred Weber ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πνεύματος ἐν γένει,—ὅτι, κατὰ τὸν Γερμανὸν κοινωνιολόγον, τὸ ἀπῶλον καὶ αἰώνιον, ἢ ἀληθῆς ἀξία εὑρεθῆται ὄχι εἰς τὸ «γενικόν», ἀλλ' εἰς τὸ «ἀτομικόν» καὶ εἰδιδικόν. Ὁ Alfred Weber ἀντιτίθεται ὄχι μόνον πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι φρονῶνται κατ' ἀρχὴν τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἀπολύτου καὶ θεωροῦν τὰ πάντα ὡς σχετικὰ καὶ μεταβαλλόμενα, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκουσι τὴν ἀπόλυτον ἀξίαν εἰς σφαίρας κειμένας ἔξω τῆς ἱστορίας, εἰς τὸν ὑπερῆστορικὸν δηλαδή χαρακτῆρα ὠρισμένων γενικωτάτων ἐννοιῶν, ὅπως εἶναι αἱ ἐννοιαὶ τοῦ ὠραίου, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ὀρθοῦ. Ἡ παράδοσις τοῦ ἰδεαλισμοῦ, ὡς ἀνεπτύχθη ἰδίᾳ ἐν Γερμανίᾳ ἀπὸ τοῦ Kant καὶ ἐντεῦθεν καὶ ὅπως ἀπεκρυσταλλώθη τέλος εἰς τὰ συστήματα τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Νεοκαντιανισμοῦ, ἰδίᾳ εἰς τὸ σύστημα τοῦ Heinrich Rickert, εἶναι ἔξ ἴσου ξένη πρὸς τὸν Alfred Weber ὅπως καὶ ὁ ἀρνούμενος κατ' ἀρχὴν καὶ τὸ ἀπόλυτον θετικισμὸς καὶ ὕλισμός. Ὅ,τι μάλιστα πολὺ σπουδαιότερον: Πρὸς τὸν θετικισμὸν καὶ ὕλισμὸν εἶναι ἢ κατεύθυνσις τοῦ Alfred Weber πολὺ περισσότερον ἀσυμβίβαστος ἢ ὁ Νεοκαντιανισμὸς, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται ἐν πολλοῖς συβιβαζόμενος πρὸς τὸν θετικισμὸν δυτικο-εὐρωπαϊκοῦ τύπου. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀπέδειξαν κυρίως τὰ κοινωνιολογικὰ συστήματα τοῦ Max Weber καὶ τοῦ Georg Simmel, τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται ὡς προῖόντα διασταυρώσεως δύο ἀντιθέτων πρὸς ἀλλήλας παραδόσεων: τῆς παραδόσεως τοῦ θετικισμοῦ καὶ τῆς παραδόσεως τοῦ κριτικοῦ ἰδεαλισμοῦ. Τὸ ἀπόλυτον προέρχεται, κατὰ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ κριτικοῦ ἰδεαλισμοῦ, ἐκ τῆς διασπάσεως τοῦ πραγματικοῦ ἀπὸ τοῦ νοητοῦ κόσμου καὶ εὐρίσκειται εἰς τὴν πικράς τινας ἀξίας, αἱ ὁποῖαι χρησιμοποιοῦνται καθαρῶς λογικῶς ὡς κριτήρια τῆς πραγματικότητος καὶ ὑπάρχουν ἀνεξαρτήτως ἀπ' αὐτῆς. Κατὰ τὸν Alfred Weber ἀντιθέτως τὸ ἀπόλυτον καὶ αἰώνιον ἐμφανίζεται συνδεδεμένον πρὸς ὠρισμένας ἐκφάνσεις αὐτῆς ταύτης τῆς ἱστο

ρικῆς πραγματικότητος, δηλαδὴ ὑπάρχει εἰς τὴν πραγματικότητα καὶ δὲν «ἰσχύει» ἀπλῶς ὡς λογικῶς συλλαμβανόμενον τυπικὸν κριτήριον ταύτης. Κατὰ τὸν Alfred Weber, ἡ πραγματικότης δὲν ἀνάγεται ἀπλῶς δι' ἀφαιρέσεως εἰς ἀπόλυτα τινὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ σ τ α μ α τ ᾱ ᾱ φ' ἔ α υ τ ῆ ς εἰς ὠρισμένας ἀπολύτους ἐκδηλώσεις τῆς, αἱ ὁποῖαι δὲν ὑπόκεινται εἰς ἐξέλιξιν καὶ πρόοδον. Εἰς τὸν Alfred Weber ὀφείλομεν τὴν πρώτην συστηματικὴν ἀναχαίτισιν τῆς πίστεως ἐπὶ τὴν πρόοδον ὡς «καθολικὸν» φαινόμενον, ἀναχαίτισιν, διὰ τῆς ὁποίας καὶ μόνης εἶναι δυνατόν καὶ ἡ πρόοδος (ὡς «μερικὸν» φαινόμενον) νὰ ἐκτιμηθῇ ὅπως πρέπει, καὶ ἐκεῖνο νὰ νοηθῇ, τὸ ὅποιον, ὑπεράνω τῆς προόδου ἰστάμενον, διεκδικεῖ δι' ἑαυτὸ τὴν τελειότητα τοῦ Ἄπολύτου!
